

2. Дроздовський Л. Труднощі під час ознайомлення з матеріалами судової справи. Українська Фундація Дослідників Права: сайт. URL: <http://ua-pravo.org/2018/02/12/розумні-строки-ознайомлення-з-матері/> (дата звернення: 06.10.2019).
3. Корчева Т. В. До питання про встановлення строку для ознайомлення сторін із матеріалами кримінального провадження при закінченні досудового розслідування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. №3. С. 212–215.
4. Справа «Бартая проти Грузії»: прес-реліз, виданий Секретарем Суду ЄСПЛ 272 (2018) 26. 07. 2018 //Практика ЄСПЛ. Український аспект: сайт. URL: <https://www.echr.com.ua/translation/sprava-bartaya-proti-gruzii-pres-reliz/> (дата звернення: 05.06.2020).
5. Ухвала слідчого судді Біловодського районного суду Луганської області від 04. 05. 2018, справа №408/1661/18-к. Єдиний державний реєстр судових рішень: база даних. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73817378> (дата звернення: 06.10.2019).
6. Ухвала слідчого судді Ульяновського районного суду Кіровоградської області від 22. 01. 2016, справа №402/34/16-к. Єдиний державний реєстр судових рішень: база даних. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55174113> (дата звернення: 06.10.2019).
7. Ухвала слідчого судді Центрального районного суду м. Миколаєва від 07. 03. 2018, справа №490/12772/14-к. Єдиний державний реєстр судових рішень: база даних. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72814582> (дата звернення: 06.10.2019).

Ключові слова: матеріали досудового розслідування, складність та обсяг матеріалів кримінального провадження, достатній час, зволікання.

Ключевые слова: материалы досудебного расследования, сложность и объём материалов уголовного производства, достаточное время, промедление.

Key words: materials of pre-trial investigation, complexity and volume of materials of criminal proceedings, sufficient time, delay.

БАБІЙ СВИТЛАНА ВОЛОДИМИРІВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірантка кафедри кримінального процесу, детективної
та оперативно-розшукової діяльності*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАСАДИ СВОБОДИ ВІД САМОВИКРИТТЯ ПІД ЧАС РОЗГЛЯДУ КЛОПОТАННЯ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У ВИГЛЯДІ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ

Одним з актуальних й одночасно проблемних, недостатньо обговорених питань кримінального провадження надалі залишається реалізація галузевих засад під час застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Свобода від самовикриття є одним із важливих

механізмів захисту особою своїх прав та інтересів від ймовірного необґрунтованого, неправомірного застосування до неї кримінальної відповідальності. Тому даний принцип набуває особливого значення, у тому числі під час розгляду судом клопотання про застосування щодо особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Зміст засади свободи від самовикриття розкривається у ст. 18 КПК, де зазначається, що жодна особа не може бути примушена визнати свою винуватість у вчиненні кримінального правопорушення або примушена давати пояснення, показання, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні нею кримінального правопорушення; кожна особа має право не говорити нічого з приводу підозри чи обвинувачення проти неї, у будь-який момент відмовитися відповісти на запитання, а також бути негайно повідомленою про ці права; жодна особа не може бути примушена давати пояснення, показання, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні її близькими родичами чи членами її сім'ї кримінального правопорушення [2].

Також даний принцип закріплений у ст. 63 Конституції України, де вказано що особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом [1].

Таким чином свобода від самовикриття як галузева засада кримінального провадження включає декілька суб'єктивних прав: право не говорити (не коментувати) нічого щодо висунутого обвинувачення, право не відповідати на питання, право не свідчити проти себе та своїх родичів, сім'ї, право заздалегідь бути проінформованим про ці права.

Варто зазначити, що свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї охоплює всі стадії кримінального провадження. Особливістю реалізації даної засади саме під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою є те, що підозрюваному, обвинуваченому знову ж таки має бути детально роз'яснено його право відмовитися давати пояснення, показання з приводу підозри або обвинувачення, давати пояснення щодо будь-яких обставин його затримання чи тримання під вартою, а будь-які твердження чи заяви, зроблені під час розгляду клопотання, не можуть бути використані на доведення його винуватості у вчиненні кримінального правопорушення [2]. Більше того, до підозрюваного, обвинуваченого не можуть застосовуватися жодні заходи примусу до давання показань. Проте якщо особа згідна надавати свідчення – вона має бути попередженою про те, що ці дані використовуватимуться як докази, у тому числі й при подальшій відмові від них. Таким чином у правопорушника, з одного боку, є можливість активно протистояти висунутій щодо нього підозрі чи обвинуваченню у вчиненні правопорушення, а з іншого – на нього не покладений обов'язок спростовувати цю підозру чи обвинувачення.

Свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї як галузева засада кримінального провадження – це нормативно закріплена гарантія захисту прав та інтересів особи чи

захисту своїх близьких в процесі здійснення кримінально-процесуальної діяльності, що реалізується шляхом свободи вибору щодо надання будь-якої інформації про вчинення правопорушення цією особою, близьким родичем або членом її сім'ї.

Успішна реалізація засади свободи від самовикриття, особливо під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, допомагає боротися із наданням завідомо неправдивих показань. Такі випадки стаються тоді, коли на підозрюваного, обвинуваченого чиниться тиск з боку правоохоронних органів для отримання необхідної їм інформації. Це може здійснюватися шляхом погроз, шантажу, підкупу, залякування, обману тощо. Також має значення зв'язок підозрюваного, обвинуваченого з потерпілим, свідками, оскільки за характером наявності, наприклад, родинних, робочих чи особистих стосунків, особа може видозмінювати свідчення в найвигоднішому їй варіанті. Не менш важливу роль відіграє психічний стан підозрюваного, обвинуваченого під час дачі показань, що теж може суттєво вплинути на правдивість його слів. Слід не забувати й про ймовірну особисту зацікавленість особи, яка вчинила правопорушення, наприклад, про бажання уникнути відповідальності. Тому беззаперечною користю обговорюваної засади є те, що вона дозволяє повністю відмовитися від надання свідчень та пояснень і не змушує особу вдаватися до завідомо неправдивих показань.

На жаль, незважаючи на нормативне закріплення у законодавстві України та найважливіших міжнародно-правових актах, на практиці свобода від самовикриття часто порушується, доказом чого є низка рішень ЄСПЛ. Варто наголосити, що суд неодноразово підкреслював, що свобода від самовикриття є основою права на справедливий суд, яке гарантується ст. 6 ЄКПЛ. Наприклад, у п. 77 рішення ЄСПЛ від 12.06.2008 р. по справі «Яременко проти України» зазначено «...використання доказів, отриманих з порушенням права затриманого на мовчання та права не свідчити проти себе, Суд нагадує, що наявність таких прав є загальновизнаним міжнародним стандартом – стрижневим для поняття справедливого судового розгляду за статтею 6. Встановлення таких стандартів пояснюється, зокрема, необхідністю захисту обвинуваченого від неправомірного примусу з боку органів влади, що має сприяти уникненню помилок при здійсненні правосуддя, а також сприяти реалізації цілей статті 6. Право не свідчити проти себе вимагає, зокрема, від сторони обвинувачення в кримінальній справі обґрунтувати свої доводи проти обвинуваченого, не вдаючись до доказів, отриманих за допомогою методів примусу або тиску, всупереч волі обвинуваченого» [5].

Однією з ситуацій порушення вищезгаданої засади є застосування до особи примусу чи тиску. Так, у п. 74 рішення ЄСПЛ від 17.12.1996 р. по справі «Саундерс проти Сполученого Королівства» суд вказує на те, що «Державний інтерес не може виправдовувати використання відповідей, отриманих під тиском під час несудового розслідування з метою викриття обвинуваченого в судовому провадженні. Більше того, той факт, що заявник дав свідчення до висування йому обвинувачень, не виправдовує

використання їх під час розгляду кримінальної справи через визнання такими, що порушують право не свідчити проти себе» [4].

У рішенні ЄСПЛ від 30.07.2008 р. по справі «Гефген проти Німеччини» суд вбачає порушення свободи від самовикриття, оскільки до особи було застосовано психологічний примус: національні суди відмовилися виключити докази, отримані на основі заяв, до яких був примушений заявник, а деякі з них використовувалися для підтвердження правдивості визнання, зробленого заявником на суді.

Існували й факти застосування фізичного примусу, наприклад, у п. 260 рішення ЄСПЛ від 21.04.2011 р. по справі «Нечипорук і Йонкало проти України» суд вбачав порушення права не свідчити проти себе, вказавши що «...первинні зізнання заявника були отримані від нього в результаті поганого поводження, яке прирівнюється до катування у значенні статті 3 Конвенції. Суд визнає, що це звело нанівець саму суть права заявника не свідчити проти себе, незалежно від того, яку вагу мали зазначені зізнання у доказовій базі для його засудження і незалежно від того, що протягом слідства він зізнавався ще кілька разів» [3].

ЄСПЛ вбачав порушення й у справах: «Луценко проти України» від 18 грудня 2008 р., «Тодоров проти України» від 12 січня 2012 р., «Яллох проти Німеччини» від 11.07.2006 р., «Аллан проти Сполученого Королівства» від 12.07.2013 р. та ін.

Отже, така галузева засада кримінального провадження як свобода від самовикриття виступає гарантією основоположних конституційних прав та свобод людини. Нехтування нею, у тому числі й під час застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, буде порушенням права на справедливий суд, може спричинити повну або часткову відміну судового рішення, його перегляд в апеляційній, касаційній інстанціях, а після використання всіх національних засобів правового захисту – в ЄСПЛ.

Список використаної літератури:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – // URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – // URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
3. Нечипорук і Йонкало проти України: рішення ЄСПЛ від 21.04.2011 р. у заяві № 42310/04 [Електронний ресурс] // Верховна рада України. – // URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683.
4. Саундерс проти Сполученого Королівства: рішення ЄСПЛ від 17.12.1996 р. у заяві № 19187/91 [Електронний ресурс] – // URL : <https://ips.ligazakon.net/document/SO2492>.
5. Яременко проти України: рішення ЄСПЛ від 12.06.2008 р. у заяві № 32092/02 [Електронний ресурс] // Верховна рада України. – // URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_405.

Ключові слова: засади кримінального провадження, свобода від самовикриття, право не свідчити, запобіжні заходи, тримання під вартою, практика ЄСПЛ.

Ключевые слова: принципы уголовного производства, свобода от саморазоблачения, право не свидетельствовать, меры пресечения, содержания под стражей, практика ЕСПЧ.

Key words: basis of the criminal process, freedom from self-disclosure, the right not to testify, preventive measures, detention, ECtHR case-law.

ГУМЕНЮК АЛІНА СЕРГІЇВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
фахівець науково-дослідної частини*

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Належне здійснення будь-якої державно-владної діяльності є неможливим без встановлення відповідних механізмів контролю, що стримуватимуть суб'єктів, наділених відповідною компетенцією, від зловживання своїми повноваженнями та запобігатимуть, таким чином, порушенню прав та свобод людини і громадянина.

Розглядаючи у цьому контексті діяльність з розслідування та розкриття кримінальних правопорушень, як таку, до інструментарію якої належать засоби, що в окремих випадках можуть суттєво обмежувати права особи, варто констатувати необхідність запровадження відповідних механізмів контролю, функціонування яких забезпечуватиме не лише можливість відновлення уже порушених прав, а й, що найважливіше, запобігатиме неправомірному їх обмеженню. Особливого «забезпечення контролем» вимагає діяльність уповноважених органів, що передбачає застосування таємних методів розслідування, зокрема, проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НС(Р)Д), та, в свою чергу, дозволяє утримувати баланс між законністю та необґрунтованим втручання у права людини.

Найбільш ефективним, на нашу думку, є запровадження судового контролю за законністю як прийнятого рішення, так і процесу втілення його в життя й, крім того, отриманих внаслідок проведення НС(Р)Д результатів. З урахуванням цього, не заглиблюючись у дискусію щодо сутності судового контролю у кримінальному процесі, лише обмовимо, що вважаємо такий контроль притаманним не лише досудовим, а й судовим стадіям кримінального процесу, зокрема, стадіям перегляду судового рішення в апеляційному, касаційному порядку, за нововиявленими та виключними обставинами й, з урахуванням цього, виокремлюємо два види судового контролю: попередній та наступний.

В той же час, одним з найбільш ефективних є саме попередній судовий контроль, який реалізується слідчим суддею на етапі досудового розслідування та, по суті, надає можливість не допустити порушень